

MAGYAR

ACADEMIAI ÉRTESÍTŐ.

XI. Év.

1851. SEPT. OCT.

V. Sz.

KIS GYÜLÉS, SEPT. 20. 1851.

(A' nyelv- és széptudományi osztály' részére).

Nmél't. Széki gr. Teleki József úr ő exja' elnöklete alatt

Jelen az osztályból: Czuczor, Hunfalvy, Mátray, Repicky, rr. és ll. tt.

— Egyéb osztályokból: Bajza, Erdy, Gebhardt, Győry, Jerney, Kállay rr. tt.

— Toldy Ferencz titoknok.

MÁTRAY GÁBOR lt.

a' magyar nyelv' divatozásáról hazánk' tanodáiban a' XVIII. század' folytán értekezett, a' következőkben:

Hazai történetünk' évkönyvei telvék körülményes előadásával azon háborúk' viszontagságinak, mellyek honunk' szép földét sz. István király' idejétől kezdve nyolcz század' lefolytaig csaknem folytonosan dulták. Ha külellenség nem sanyargatá az országot, belföldi pártviszályok pusztítva fogyaszták a' magyar törzsnépet. Nem lehet tehát csudálni, ha hazánk' terjedelméhez képest a' magyar nyelven beszélő néposztály' száma mai napon olly csekély arányban áll a' többiek öszvegéhez; pedig kétkednünk sem lehet, miszerint korábbi századokban a' magyar népmennyiség számossabb volt a' mainál, 's az idegen földről szállított és bevándorlott lakosok által jelenleg népesített terjedelmes honrészekben magyar ajkúak laktak. Mit ha évlapjaink nem bizonyítnának is, az elpusztult, sőt most is létező, de idegenektől lakott számtalan helységek' magyar nevei honunk' akár felső, akár alsó vidékein, sőt Szlavón- és Horvátországban is, kétségen tul tesznek. — E' nagy számú magyarság pedig nem maradhatott sokáig tudományos műveltség nélkül. Fejdelmeink 's főpapjaink már első királyunk' idejétől kezdve gondoskodtak, hogy az ország' lakosai tudományos oktatásban is részesüljenek, 's a' külföldnél e' részben sem álljanak hátrább. Iskolákat állítanak, mellyek' néhányának nagyszerűségét fentarták ugyan a' folyton villogott fegyverek' pusztító működése elől megmaradott irományok; de fájdalom! a' régibb évszakokból olly ho-

mályos tudósítmányt nyujtnak hajdani tanodáink' részletes belrendezése felől, miszerint csak fáradságos fürkésznet után vagyunk képesek kiböngészni ama' néhány adatokat is, melyek legalább létezésök' nyomára vezetnek. Legkevésbbé értesítnek azonban arról: milly nyelven történtek tanodáinkban a' tudományos oktatások? Pedig reánk nézve ennek tudása kétszeres érdekü lehetne. Ha mindazáltal megfontoljuk, miszerint régebben számosabb magyar nép lakta honunkat, melly még a' mi időnkben sem volt igen hajlandó az idegen népek' nyelvét megtanulni: nem lehet mást hinnünk, mint azt, hogy a' magyar törzsfajtól lakott helységek 's városok' iskoláiban (ide nem értve a' felsőbb, kivált törvény- 's hittani osztályokat) az előadás' nyelvének mindenkor magyarnak kellett lennie; sőt nehezen csalatkozunk, ha állítjuk, hogy a' latin nyelvnek átalános tannyelvvé tétele, és pedig már a' gymnasiumi első osztályokban is, csak Mária Terézia uralkodásának vég tize-deiben kezdődhetett, 's kivált II-dik József alatt a' német nyelv' kiterjesztése által nyert még szilárdabb életet.

Hogy azonban a' magyar nyelvnek iskoláinkban hajdani divatozása felől olly kevés kézzel fogható bizonyítványokkal birunk: vagy annak tulajdoníthatjuk, hogy az illetők e' körülményt hátra hagyott irományaikban megemlíteni, 's a' jövő kort fölöle bővebben értesíteni fölöslegnek tarták, minthogy a' bekövetkezett változások' lehetőségét még csak sejdíteni sem merték; — vagy pedig annak, hogy az iskolai előadásokról értekező iratok és nyomtatványok kevés fontosságúaknak tartatván, enyészetnek áldoztattak fel. — Innen van, hogy régibb iskolai könyveink, és a' nyilvános iskolai vizsgálatok' programjai a' legnagyobb ritkaságok közé tartoznak. Pedig éppen ezek vezethetnek minket legbiztosabban annak nyomára, valljon divatozott-e magyar nyelvünk hajdan hazai iskoláinkban, 's használtott-e nyilvános előadásul. — Hálás köszönettel tartozunk tehát minden ebbeli fölfedezésért; mert e' nemben minden csekélység közelebb vezet a' magyar nyelv' és literatura' történetének gyarapítására.

Magam is szerencsés valék e' részben némi adatokat kikutatni a' múlt századból, melyekről a' t. academiát értesíteni kedves kötelességemnek tartám.

Gyakrabban szokás volt a' múlt században, mint a' jelenben, nyilvános vizsgálatokra részint írott, részint nyomtatott meghívók által figyelmeztetni a' közönséget, sőt e' meghívókkal a' vizsgálat' egész *programmját* is közleni. — Illyen programmnak magyar nyelven nyomtatott két példányára akadtam a' Széchényi-országos könyvtárban. Mindkettő Pécsen nyomtatott az ottani alsóbb rendű iskolák' részéről. Egyike 4-edretű 8 lapon jelent meg következő czímmel: „Nyilván való próbatétel a' deák beszédnek öszve rakásárul való oskolát első esztendőre folytatván Nemes, és legjobb

reménségü Pécsi Iffiúság Elsőben a' deák beszédnek öszve rakásáról, 's annak részeirül való regulákbúl: Másodszor Magyar ország leírásának Dunán túl való kerülettyébül; Harmadszor Élő állatok Históriajának Négy lábú állattyaiból; Negyedszer Számvető tudománynak egész számokban álló öt nemébül szorgalmatosságának adandó jeleivel reggeli, és Délután való Letzkéknek idején által fog esni Pétset Szent György Havának első napjaiban 1778. Esztendőben Előljáróknak engedelmebül. Nyomtatott Engel Jánosnak betűivel.“ — A' czímlap' tul oldalán neveztetnek a' vizsgálandó ifjak; következő lapokon minden tudományból a' vizsgálatban előforduló főtártyak említettnek, p. o. deák nyelvbül 'stb.

A' másik példány 2-od rétű négy lapon jelent meg. Az első két lap magyarul, a' többi németül. Magyar czime következő: „Béhivatal a' nyilvánvaló előkérdésre, melyre a' téli iskolaidő után kiállott a' pétsi Királyi nemzeti főiskolának háromszáz hétig való ifiúsága Szent György havának folytábann. 1785.“ 'stb. Következik „a' pétsi nemzeti főiskolának személyrende“, mellyben a' fő- és aligazgatók 's tanítók megneveztetnek, az utóbbiak által előadatott tantárgyakkal együtt. Figyelmet érdemlő, hogy az említett normalis négy osztály: 1-ső, 2-dik, 3-dik, 4-dik *raj*-nak neveztetik.

Ezeknél azonban nagyobb érdekűek reánk nézve a' *színművek*, mellyek mult századokban a' nyilvános vizsgálatok' berekesztése után nemcsak az alsó, hanem felsőbb tanosztályok' növendékei által is adattak elő, és pedig latin, német és magyar, sőt franczia nyelven is; ez utóbbin, kivált a' nagyszombati jezsuita convictusban, és a' pozonyi apácák' kolostorában. E' színi mutatóványok' végén többnyire honi tehetős dynasták' nagylelkűségéből, és az illető tanoda' előjárósága' részéről a' jelesebb növendékeknek jutalmak osztattak ki.

Eddigi fölfedezésim szerint ilyen tanodai színmutatóványok adattak hazánk' következő tanodáiban, és pedig:

I. *Latin nyelven:*

Bazinban a' jezsuiták' gymnasiumában 1761. *Lisbius*.

Beszterczén Erdélyben, az ajtatos szerzet' gymnasiumában 1735-ben: „*Dux conspicuus fide, Idantyrus*.“

Beszterczebányán, a' jezsuiták' gymnasiumában 1756-ban:

a) *Filius prodigus*; b) 1761. *Babilas*; c) 1759. *Sedecias*.

Budán a' jezsuiták' collegiumában 1755. *Meribal*.

Eperjesen az evangelicusok' collegiumában: a) 1707. *Pigritius scholarum hostis ad Caucasum deportatus*; b) 1769. *Papinianus Tetragnonos*.

Ugyanott 1729. a' jezsuiták' collegiumában: *Artaxerxes*.

Esztergomban 1765. a' jezsuiták' gymnasiumában: *Palilia*

sacra, 's 1756. a' sz. Istvánról czimzett papnevelő-házban : *Saltus proemium caput Joannis in disco.*

Kassán 1763. a' jezsuiták' egyetemében : *Julius Martyr.*

Komáromban a' jezsuiták' gymnasiumában 1756. a) *Jehanguirus*, és b) *Pancratius.*

Miskolczon a' minoriták' gymnasiumában : *Amicitia fraudulenta*, szintén 1756.

Nagyszombatban a' jezsuiták' egyetemében, és pedig már 1713-ban : *Homagium religionis, Palladis et Honoris.* 1714. *Fraternae in fratrem impietatis ultio.* 1734. *Marcus Lucullus et J. Volumnius.* 1756. *Cyrus minor.* 1756. *Ibranus.* 1758. *Aspar.* 1759. a) *Octavianus Caesar*; és b) *Theoxena.* 1761. a) *Nehe-mias*; b) *Pythias et Damon*; c) *Saul*; d) *Thebae vindicatae.* 1762. *Thiamus.*

Nagyváradon 1744. a' jezsuiták' gymnasiumában : *Sanctus Ladislaus*; és 1776-ban : *Caracalla Getam fratrem perimens.*

Nyitrán az ajtatos szerzet' collegiumában 1729. *Gygis pusio*, seu sanctus puer Celsus Jesu Christi martyr inclytus, és 1756. *Darius.*

Pécsett 1760. a' jezsuiták' collegiumában : *Aelius Sejanus*; és *Salomon et Geysa.*

Pozsonyban a' jezsuiták' gymnasiuma' növendékei által 1738. a) Esterházy Pál' palotájában *Zrínius ad Szigethum*; és b) a' gymnasiumban : *Mithridates.* 1756. *Alexis.* 1757. *Ajax et Teucer.* 1770. *Midas.*

Rózsahegyzen az ajtatos szerzet' gymnasiumában 1730. *Neo-Phoebus novo scholarum piarum gymnasio illucescens.*

Rozsnyón az evangelicusok' seminariumában 1705. a) *Fata Ungariae sub memorabilibus Ladislai et Mathiae Corvinae vicissitudinibus.* 1706. *Europa, comico-tragica.* 1709. *Cyrus, vixum providentiae divinae in personis arduis a Deo destinatis fati speculum.*

Selmeczbányán a' jezsuiták' gymnasiumában 1757. *Judas Machabaeus.* 1758. *Regulus.* 1759. *Pacuvius Calavius*; és *Theophilus.* 1760. *Tres pueri babylonici.*

Sopronban a' jezsuiták' gymnasiumában : 1735. *Proemium fidei et amoris in insigni heroë Michaele Esterházy.* 1738. *Jagello ex magno Lithuaniae duce rex Poloniae electus.* E' két programmban a' magyarázat latin 's német nyelven van.

Szokolczán a' jezsuiták' gymnasiumában 1757. *Dux fortunatae insulae.* 1758. *Aurelius*; és *Sanchus.* 1759. *Quintus Fabius.*

Trencsényben a' jezsuiták' gymnasiumában 1756. a) *David*; b) *Procopius*; c) *Titus.* 1758. *Artaxerxes.* 1759. *Romulus et Remus.* 1761. a) *Emericus et Andreas*; b) *Meleager*; c) *Syrao et Hercules.* 1762. *Tobias junior.*

II. Német nyelven:

A' német nyelven előadott színművek' példányaiból még eddig kevésre akadtam. Adattak pedig:

Károlyváratt (Horvátországban) az ajtatos szerzet' gymnasiumában 1775. *Croatiens Opfer bey der Ankunft Ihro Kais. Maj. Joseph II.*

Nagyszombatban a' jezsuiták' gymnasiumában 1758. *Cyrus.*

Selmeczbányán a' jezsuiták' gymnasiumában 1759. a) *Pacuvius Calavius*; és *Theophilus.*

Sopronban 1775. *Schäferspiel in Versen mit zweyen Aufzügen.*

III. Magyar nyelven:

A' magyar nyelven adatott iskolai színművekből szintén csak néhány példányt fődöztem fel, de mégis elég bizonyáságul szolgálhatók arra, hogy nemzeti nyelvünk nem volt e' részben is háttérbe szorítva. Adattak pedig:

Egerben a' püspöki iskolában 1783. *Kozroes király.*

Gyöngyösön 1776. *Tamerlanes sztiliai nagy hertzeg.*

Kassán a' jezsuiták' academiájában 1765. *Imre és Konrád Esztoráz.*

Nagyszombatban az érseki convictusban 1758. *Cyrus*; a' jezsuiták' academiájában pedig 1761. *Nehemias.* Végre:

Pesten az ajtatos szerzet' tanodájában 1776. *Adelphi aragy Publius Terentius* írásiból magyarra fordított játék.

Mind e' programmok 2-od és többnyire 4-ed rétü nyomtatványokban őriztetnek a' Széchenyi-országos könyvtárban.

Hogy egyébiránt a' latin drámai előadások már a' XVII-dik század közepén is divatoztak iskoláinkban, bizonyítja egy a' Széchenyi-országos könyvtárban létező latin 4-ed rétü kézirat 1654-ből, melynek czime: „Sartori Andreae scholae illaviensis rectoris exercitia oratoria.“ E' kéziratban két latin dráma foglaltatik egész terjedelmében, melyek' elsejének czime: „Lusus scholasticus, seu actus oratorius exhibens hominis creationem, lapsum, et per natiuitatem Christi Salvatoris reparationem.“ Erről világosan említettik ugyanott, hogy *Illaván* (Trencsény megyében) a' tanodai ifjuság által adatott elő 1653-ki január' 8-kán. A' másíknak czime: „Actus oratorius de passione Domini.“ Ez is egész terjedelmében olvasható a' könyvben, de előadatási ideje nincs említve. Minthogy ez azonban az első után van írva, hihetőleg vagy a' most említett évben, vagy a' reá következőtben jutott előadásra, és pedig alkalmasint az illaviai trinitariusok' tanodájában.

Mind ezeknél azonban nevezetesebb bizonyítványát mutathatom elő a' magyar nyelv' divatozásának a' felsőbb tanosztályokban, névszerint a' *bölcsészeti nyilvános előadásokban.*

Ugyanis Pesten 1777-ben nemcsak a' logicából, hanem az

egész methaphysicából is nyilvános vitatkozásokat tartottak magyar nyelven az ajtatos szerzet' tanodájában Árvai György, Czikó János, Fekete István, nemes ifjak, és pedig Benyák Bernárd ajtatos iskolák' rendén volt szerzetes 's a' bölcshészet' tanítója' leczkéi szerint két rendbeli alkalommal, ú. m. januarius és május hónapban. Mindkét vitatkozás' emléke fentartott a' 4-edrétben kinyomatott thesisek által, mellyeknek czímeik következők :

I. Egész Logicából és Metafisikából válogatott tzikkelyek, mellyeket t. n. n. Fárádi Vörös Antal urnak, az országos helytartó fejedelem királyi személy viselőjének és a' budai megyében minden oskolák királyi fővezérének helybenhagyásából vetélkedésre kiteve Benyák Bernard, áhitatos oskolák rendén levő szerzetes személy, és az említett tudományoknak tanítója. A' magyar országi hét fő bírás és királyi tábla előtt pediglen nyilván vitatott nemes, és nemzetes iffiu Csik-Mind-Szenti Czikó János a' pesti ahitatos oskolákban 1777. esztendőben Boldog Asszony havának — napján.“ Kalocsán 4. r. 11 lap.

II. Benyák Bernard által az egész mostani Logikából szedett Summák, mellyekről nyilván vetélkedtek ugyanazon tudomány hallgatói Fekete István és Árvai György nemes iffiak Buda megyébe lévő ahitatos oskoláknál Pesten Pünköst havának második napján 1777.“ 4. r. 4 lap.

Nem rekeszthetem be e' sorokat a' nélkül, hogy a' fennemlitett hazafias érzelmű derék férfiú iránt, kinek földi maradványai már elhamvadtak, hálás tiszteletünket kifejezzem buzgalmaért, mellynél fogva bebizonyítá, miszerint a' magyar nyelv a' felsőbb tudományok' előadására is alkalmazható, mit még közelebbi években is bátorzkodtak némelylek kétségbe hozni. Diszére vált e' jeles férfiú tiszteletre méltó szerzetének ; diszére a' hazának, nemzetünk' tudósainak, 's Komárom' városának is, mellyben született 1745-ben. A' szerzetbe 1774-ben lépett, melly őt csak hamar a' szónoklat 's költészet', majd Pesten bölcshészet' tanáraul nevezé ki. Következő évben a' budai egyetem iránta viselt tiszteletét ohajtván bebizonyítani, a' bölcshészeti kar' tagaul választá. Két év mulva tartá a' fennérintett bölcshészeti nyilvános vitatkozást magyar nyelven, igen nagy számú hallgatóság előtt, és pedig a' magyar közönség' leírhatlan örömének nyilatkozmánya mellett. Munkás ember volt, 's latin és magyar nyelven több munkát adott ki a' bölcshészet, nyelv-tan, szónoklat 's költészet' köréből. Magyar munkáinak sztylje az akkori időhöz képest ékesnek mondathatik. — Élte' pályája' szakait különféle városokban tölté. Pestről a' székesfejérvári tanoda' igazgatóságára küldetett. 1798- 's 99-ben Váczon a' szerzeti ház' aligazgatója 's egyszersmind bölcshészet' tanára volt ; hasonló alkalmazásban állott Szegeden 1800-tól kezdve 1802-ig. A' következő két évet Debreczenben tölté, mint a' szerzeti ház' igazgatója 's egy-

szersmind lelkész. 1805—1807-ig Trencsényben magyar nyelv és litteratura' tanára volt; hasonló mineműségben állott 1808—1816-ig Selmezbányán; ugyanitt 1817—1823-ig a' szerzeti ház' lelki-
atyja. 1824—26-ig pedig egyszersmind a' szerzet' tartományi
dékánja volt, 's e' városban végzé munkás életét 1829. évi martius'
1-jén. Legyen áldott emlékezete e' jó hazafinak!

— Ezen előadás' következtén *Toldy Ferencz* megjegyzette, hogy a' tanodai színészet hazánkba a' jezsuiták által kétség kívül már a' XVI. században hozatott be; de hogy Lányi Károly, ki újabb időkben legtöbbet lendített tanodáink' történetére, 1626. előtről nem bírt illy előadásokról adatot felhozni. Egyébiránt, bár a' deák nyelv volt ezen előadásokban az uralkodó, szerepelt már 1629. óta a' magyar is. Az illy drámai előadások leginkább a' deákságnak tanév' végén jutalmaztatásai' alkalmával, iskolai pártfogók, főpapok' megtiszteltetésére történtek, nyílt ajtók, néha nőkkel vegyes közön-
ség előtt is; néha a' karokkal és statistákkal együtt száz játszó
személy is lépett föl. Tárgyaik a' régi 's újabb, kül- és hazai tör-
ténethöl, majd a' bibliából vétettek, néha allegorikai erkölcsdarabok
voltak, 's énekekkel, zenével, viaskodással, tánczczal vegyítve;
sőt a' multság víg intermezzókkal is tarkítva. Néha külföldi szer-
zők' illy czélra' készült művei adattak; többnyire az illető tanárok
által irattak vagy fordítottak; és színlap helyett néha rövid, legtöbb-
nyire bő, minden jelenet' rövid tartalmát hol az illető nyelven, hol
deákul és magyarul, ritkábban egyszersmind németül is előterjesztő
programmok adattak ki. Az egyetemi könyvtár a' XVII. századból
több illyeket birván, szóló azok' összejegyzését ígérte, melly ime
itt pótlékul be is iktattatik:

1714. az Esterházy Pál herczeg-nádor' jutalmainak kiosztá-
sakor Nagyszombatban a' jezsuita-collegiumban adatott: *Frater-
nae in fratrem impietatis ultio*, in Alexio, Isaaci Imp. Constanti-
nopolitani filio adumbrata. Az előrajz deák és magyar.

1719. Ugyanazon alkalommal és ott: *Ambitio vindicata*, sive
Stilico, romani imperii sceptrum violenta manu sibi vindicare vo-
lens, Honorii legitimi Imp. iussu captus et capite truncatus.

1722. Az esztergomi jezs. gymnasium' nyelvtani osztályai
által, midőn ott Sztankay Zsigmond Sáros vármegyei szolgabíró'
jutalmi kiosztattak: *Verae fidei propugnaculum*, *Zela* (a' téríté-
sek' történetéből).

1724. A' trencsényi jezs. gymnasium' ifjusága által, midőn
ott a' trencsényi rendek' jutalmi osztogattattak: *Nobile Hyper-
duliae Marianaе proemium*, in Leone Thrace orientis Im-
peratore.

1725. A' nagyszombati jezs. egyetemnél az Esterházy-jutal-

mazáskor : *Hymenaeus fraude proditus*, Marte vindice honori non vitae restitutus in Jarmerico rege et Svanvilda regina Daniae expressus. Előrajza deák, magyar, német.

1726. A' nyitrai kegyesrendi gymnasium' ifjúsága által, gr. Erdődi László nyitrai püspök' tiszteletére : *Nexus indissolubilis Damonem inter et Pythiam amicissimus* (görög tárgy).

1728. Ugyanott ugyanannak tiszt. : *Felix Bellator*, sive Thomas Erdődus, patriae propugnator, portaeque Ottomanicae oppugnator utrinque acerrimus.

1729. Ugyanott, b. Apponyi Lázár mint pártfogó' tiszteletére : *Gygis pusio*, seu S. Puer Celsus, J. Ch. martyr (legendai tárgy).

1729. A' nagyszombati rhetorok által az Esterházy-jutalmazáskor : *Fabius Maximus Cunctator*.

1730. Ugyanott és akkor : *Arsinoe*, tragoedia (görög tárgy). Előrajza deák, magyar, német.

1730. A' komáromi jezs. gymnasium' alsó osztályai által : *Castrum Ignorantiae expugnatum* (allegorikai darab).

1730. A' nyitrai kegyesrendi gymnasium' alsóbb osztályai által Zidonics István mosonyi főadószedő' tiszteletére : *Utriusque sortis exemplar*, sive Junius Brutus caeso Tarquinio dictante Roma insignis, urbis eiusdem Consul salutatus.

1731. A' nagyszombati jezs. egyetemen : *Svehla*, tragoedia (magyar tárgy), Mátyás király' korából.

1734. Ugyanott az Esterházy-jut. : *M. Lucullus et T. Volumnius*. Dráma.

1737. Ugyanott és akkor : *Theodosius Junior*, pietate duce de Joanne Tyranno triumphum agens. Előrajza deák és magyar.

1738. Pozsonyban a' primás' udvarában és tiszteletére a' pozsonyi rhetorok által : *Zrinus ad Szigethum*. Maga a' darab deák hexameterekben.

1742. Az eperjesi gymnasium' ifjúsága által, Péchy Zsigmond nádori ítélőmester' jutalmai' osztogatásakor : *Nicomedes* (görög tárgy).

1749. A' nagyszombati jezs. egyetemen, az Esterházy-jutalmazáskor : *Moses* (ó-testamentomi tárgy). Előrajza deák, magyar, német.

1751. A' nagyszombati egyetemen az Esterházy-jutalmazáskor : *Nehemias* (bibliai tárgy).

1753. A' sárospataki jezs. tanodájában : *Fridericus szász herczeg*. Darab és előrajz magyar.

1754. Az egeri jezs. collegiumban, gr. Barkóczi Ferencz' tiszteletére, midőn ott „diszes játékos palotát állatott“ : *Constantinus Porphyrogenitus*, jeles játék (Faluditól). Darab és előrajz magyar.

1754. A' budai jezs. gymnasiumában gr. Nádasdi Ferencz

tábornok' tiszteletére : *Thomas Nádasdius*, arcis Budensis sub Ferdinando I. gubernator.

1756. A' ferencziek' miskolczi gymnasiumában : *Amicitia fraudulenta* (görög tárgy).

1758. A' győri gymnasium' negyedik osztálya által : *Semiramis*. Darab és előrajz magyar.

1759. A' nagyszombati nyelvtani közép osztály által : *Theoxena* (görög tárgy).

1760. Szinte : *Joas* (bibliai tárgy).

1761. A' nagyszombati elemi ifjuság által : *Thebae vindicatae*.

1761. A' győri elemi ifjuság által : *Haraldus et Erricus* (skandináv tárgy).

1761. A' nagyszombati egyetemnél, gr. Barkóczy Ferencz primás' tiszteletére, midőn Nagyszombatba ünnepélyes bemenetét tartá : *Nehemias* (bibliai tárgy).

1761. A' pápai deákság által, gr. Esterházy Ferencz mosonnyi főispán' tiszteletére : *Maga magán győzedelmeskedő Tamerlán*. Szomorújáték, melyet komédiabeli alkalmatossággal lerajzolt. . legkegyesebb szószóllójának s patronussának tiszteletére . . .“ Darab és előrajz magyar.

1762. Az egri jezs. gymnasium' ifjusága által : *Joacház*. Szomorújáték (bibliai tárgy). Darab és előrajz magyar.

1762. A' kassai jezs. egyetemen az alsó osztályok által : *Habis* (Justinusból).

1762. Az egri jezs. gymnasium' ifjusága által, gr. Esterházy Károly egri püspök' tiszteletére : *Primus Estoras*.

1762. A' győri nyelvtani alsó osztály által : *Abdolonymus* (görög tárgy).

1762. A' kőszegi jezs. gymnasiumban : *Heros chinensis*. (Leang' esete).

1763. A' szakolczai nyelvtani osztályok által : *Thyrsis* (pásztori tárgy).

1764. A' nagyszombati nyelvtani fő osztály által az Esterházy-jutalmak' osztogatásakor : *Odoardus* (angol tárgy).

1765. A' nagyszombati nyelvtani középosztály által : *Anselmus* (spanyol tárgy).

1765. A' nagyszombati nyelvtani alsó osztály által : *Idomeneus* (görög tárgy).

1765. Az ungvári alsó osztályok által : *Joas, Rex Judae*.

1765. A' kolosvári jezs. egyetem' elemi osztálya által : *Sylvius* (ó-romai tárgy).

1766. A' pozsonyi bíbornoki jezs. gymnasiumban : *Edmundus* (angol tárgy).

1766. A' komáromi bíbornoki jezs. gymnasiumban, a' nyelv-

tani felső osztályok által: *Bomilcar*, szomorújáték (numidiai tárgy).
Előrajza deák, magyar, német.

1766. A' komáromi bíbornoki jezs. gymnasiumban, a' jutalmazottak' nevei' felolvasásakor: *Joannes Cantacuzenus*. Az előrajz deák, magyar, német.

1766. A' kassai jezs. egyetemen a' nyelvt. közép osztály által: *Ischirion et Hiacynthus* (dán tárgy).

1767. A' nagyszombati nyelvt. közép osztály által: *Andreas*. (I. András kir. és Béla).

1767. Ugyanott a' nyelvt. osztály által: *Heribertus* (angol tárgy).

1767. Ugyanott az elemi osztály által: *Focillus et Caelestinus* (angol tárgy).

1768. Szinte ott a' nyelvtani felső osztály által: *Emericus* (Imre m. kir. és András).

1768. Szinte ott a' nyelvt. közép osztály által: *Aurelius* (spanyol tárgy).

1768. Szinte ott az elemi osztályban: *Adonius* (görög tárgy).

1768. A' pozsonyi bíbornoki jezs. gymnasiumban: *Ariaspes* (perzsa tárgy).

1768. A' komáromi alsó osztályok által: *Cariolus*.

1769. A' nagyszombati elemi osztály által: *Josaphat* (Barlaam és J.)

1769. A' nagyszombati nyelvt. fő osztály által, az Esterházy Pál féle jutalmak' osztogatásakor: *Jonathas Machabaeus* (bibliai tárgy).

1777. A' trencsényi érseki convictus' nemes ifjusága által, midőn gr. Batthyányi József primás azt meglátogató: *Magyar vígjáték* (Alifeld; francia tárgy). Darab és előrajz magyar.

Rég tettem már magyar költészeti kézikönyvemben (1828) említést ezen tanodai színészetről, 's felhoztam Kunics, Illei, Faludi, Kereskényi 's némelly névtelenek' drámái' kiadásait is. Azólta e' sort csak egy kiadottal szaporíthatom, ú. m.: *Jekoniás*, szomorú szabású, víg kimenetelű játék, melyet egy Jézus társaságbeli tanító-mester szerzett." Győr, év nélk. Sr. 131 l. (megvan a' nemz. muz. és egyet. könyvtáraiban). Vass József kegyesrendi tanár 's jelenleg Kolosvárat lyceumi könyvtárnok úr' szíves közlése szerint egy harmad példánya e' nagy ritkaságu darabnak a' kegyes szerzet' nyitrai könyvtárában is van, és 1739-ben jelent volna meg. Ide sorozandók még az Ihász György cisterci tanár' ajándékából most már az academiái könyvtárt ékesítő illy színműgyűjteménye *Tancz Menyhért* pálosnak, mellyben egy deák darabon kívül *négy magyar kiadatlan színmű* van, mik a' pápai és újhelyi pálos gymnasiumokban adattak elő (L. Értesítő, 1850. VI. füz. 414. l.).

Némelly más eddig ismeretlen illy színdarabokról más alkalommal külön kívánok az academiában értekezni.

— Szinte e' tárgyhoz pótlékul *Jerney János* rt. oct. 4. nyújtott be néhány régi programczimet, mely közlés kiegészítésül szinte ide soroztatik.

Mátray úrnak ebbeli nyomozásait előmozdítandó, következő tanodai négy színdarabot sorolhatok el, melyeket néhai Cornides Dániel' kéziratai közé kötve találtam :

I. Keresztyén Hercules avagy Achomet Vezeren dücsösséges diadalmát vévő DOBO ISTVÁN Eger Várának Fő Kapitánya. Melly Komédiában megmutattatott a' Cardinalisi és Érseki Jesus-Társaságának Gymnasiumában lévő Nagyságos, Tekintetes, Tisztelendő, Nemes, és jó erkölcsű iffiuságtúl Posenban 1729-dik Esztendőben. — Áll ezen programn két 4-edr. levélből. Tartalomrészei : Som-mája. Elöljáró Beszéd. I—XVI. Ki-menetel. Be-fejezés.

II. Hercules Christianus, sive STEPHANUS DOBO Arcis Agriensis Praefectus de Achomate Vezirio gloriose triumphans in Scenam datus ab Illustrissima, Perillustri, Reverenda, Nobili, ac Ingenua Juventute Scholastica in Cardinalitio, et Archi Episcopali Gymnasio Soc. Jesu Poseniensi Anno MDCCXXIX. Mense — Die — Dum Excell. ac Illustris. Domini Comitis, Domini Georgii Erdödy, de Monyorókerék etc. Munificentia, in arena literaria victoribus praemia distribuerentur. Tyrnaviae Typis Academicis, per Fridericum Gall. — Áll négy 4-edrétű levélből. Tartalma : Argumentum. Prologus. Scena I—XVI. Epilogus. Nomina Actorum (34 tanuló ifju' neve). His accedunt Musici Milites Saltatores Nuncii etc. Compositore, et Instructore Saltuum Joanne Georgio Fridrich.

III. ZRINIUS ad Sigethum. Acta in Aula Celsissimi Principis Primatis Hungariae, et Archi-Episcopi Strigoniensis XI. Cal. Feb. Anni MDCCXXXVIII. a Rhetoribus Poseniensibus. Deinde Ejusdem jussu, et impensis typis data. Posenii, Typis Mariae Magdalenae Royerin, Viduae. — Áll nyolcz 4-edr. levélből. Tartalma : Argumentum. Personae (5 ifju' neve) és katonaság. Scena I—III. Az egész előadás latin versekben.

IV. Constantinus Porphyrogenitus : Jeles Játék: melyet Nagyméltóságú Főtisztelető Szalai Groff Barkóczi Ferencz urnak, Felső Asszonyunk, Koronás Királyunk valóságos Belső Tanácsának, Nemes Heves, és Külső Szólnok Vármegyék örökös Fő Ispanyának, Országunk Fő Törvény Széke nagy Tagjának ect. Ő Excellenziajának tiszteletére folytatott Jesus Társaságának új Oskolájába költözött Nagyságos, Tekintetes, Nemes, Tisztos Iffiúság : midőn Tudományos érdemeit ezen Kegyelmes Méltóság jeles ajándékokkal méltóztattya vala ama diszszes Játékos Palotán, melyet ugyanazon nagy Méltóságnak édes Nemzetének javára szüntelen igyekező kegyessége adakozása állatott. Egerben, 1754 Esztendőben, Sz. Jakab Havának 31. napján. Kassán, Nyomattatott az Academiai betűkkel 1754. esztendő-

ben. — Áll négy 4-edrét levélből. Tartalma: a' Játéknak állapottya. A' beszélgető személyek. I—VI. Végzés.

— A' *nagy szótár* ügyében osztálybeli bizottmány küldetett ki tudósítás-tétel végett.

ÖSZVES KIS GYÜLÉS, SEPT. 22. 1851.

Nmélt. gr. Teleki József úr ö exja' elnökle alatt

Jelen Bajza, Bugát, Czuczor, Érdy, Gebhardt, Györy, Jerney, Kállay rr. tt. — Hunfalvy, Repicky, Wenzel ll. tt. — Toldy Ferencz titoknak.

— A' titoknak felolvasta

KRIZA JÁNOS ltnak

Lugossy József lthoz intézett egy levelét, melyben alkalmat vevén a' Jancsó-féle Szombatos-énekes könyvnek ismertetésétől, őt tudósítja egy, a' kolosvári unitárium collegium' könyvtárában létező, 1617-ben „Gábor deák 's mások által írott, szinte szombatos énekes-könyv' kéziratáról; melyben a' Jancsó-codexben meglevő zsoltárok hiányzanak, de második részében, úgy látszik, vannak olly énekek, melyek viszont a' Jancsó-codexben nincsenek meg, 's illyeknek gondolja közlő különösen a' tanversezeteket. A' kolosvári codex' bővebb leírását itt egész terjedelmében közöljük.

A' kolosvári unitárium collegium' könyvtárában találtatik egy kézirati kötet, melynek egyik tábláján belül szembetünőleg újabb szerü írással az van följegyezve: „*Szombatosok Énekes könyve*. Collegii Unitarii Claudiopol. Anno 1766. die 5. Febr. ex pio in coetum nostrum affectu obtulit librum hunc Bibliothecae H. D. Stephanus Koncz. Recepit h. t. Bibliothecarius Mojses Pákai.“ Mellesleg azt jegyzem meg, hogy az ajándékozó Koncz István kétségtől azon Erdélyben szélesen elterjedett, nagy részint unitaria valláson lévő Koncz-családból lehetett, mely mind Kis-Sólymosból írja magát, 's részint még ma is, mint személyes ismeretségeim után tudom, birtokos Nagy- és Kis-Sólymoson: azon falvakban, hol lakott hajdan a' szombatosokat pártoló Mátéfi-család is, melynek sajátja volt nem csak iratása tájatt, de későbbben is e' jelen unitárium collegiumbeli szombatos-codex, mint ezt a' 4-dik levelen feljegyezve találjuk.

A' Mátéfi-család jelenleg unitária vallásu, 's lakik részint még ma is Kis-Sólymoson mint székelly nemes, részint Kolosvárra szakadt még a' XVII. században, 's hogy őseik szombatosok voltak, még ma is köz tudatban van; 's e' családban jeles, hivatalt viselő egyének voltak és vannak mostan is. — De visszatérek codexünk' némi futólagos ismertetésére.

Ez negyedretű nagy kötet, öszvesen 169 levélből álló; volt kötve pergamentbe, de melynek kivált egyik levele egészen elronyollott, az első levelén kívül és belül régi gót alaku írás olvasható közbeközbe vörös betűkkel, deák szent-tartalommal.